

СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ТА ФУНКЦІЇ ЛІТЕРАТУРИ

ЗАВДАННЯ: Орієнтація в соціології освітніх систем, роля в них шкільних дисциплін—мови та літератури; їхня соціальна настанова та методи викладання.

ЗМІСТ: Суспільні функції радянської школи: комуністичне виховання, політехнізм.

Соціальні функції методології й методики предмету, соціальна природа, класові функції.

Функції мови та літератури в соціалістичній школі: в добу громадянської війни, в добу відбудови, в добу соціалістичної реконструкції.

Головна проблема викладання мови й літератури: система навчання суспільних дисциплін, політехнізм та суспільствознавчий цикл предметів, структура програмового матеріалу з мови та літератури.

Суспільні функції радянської школи

Комуністичне виховання

У добу суспільних струсів з історичною неминучістю перебудовуються як виробничі відносини, так і суспільно-політичний лад. Проте, перебудова ця не обмежується тільки соціально-економічними буттям, вона відбувається й на фронті культурному. Тут також з історичною неминучістю змінюють свою цільову настанову і наука і мистецтво; перебудовуються методи дослідної роботи, перебудовується вся система шкільної та позашкільної освіти. Однак, ця перебудова в своїм русі переходить цілий ряд окремих періодів, до того кожний з них умовлений не тільки вимогами політичного характеру, але й мірою розвитку культури в даному часі. Адже на культурному фронті не можна так швидко посуватися наперед, як на фронті політичному, бо тут чималим гальмом є традиції культурного порядку переможеної класи, а також і брак розвитку елементів нової культури—культури класи-переможця.

Це явище вже в післяжовтневі дні не могло не відбитися й на шкільному будівництві, зокрема на системі навчання, на цілеспрямованості предметів та на методах викладання. Проте, цей процес перебудови школи ще не закінчився. І тепер, на 13-му році революції в шкільній *практиці* триває далі боротьба трьох

освітніх систем. Перша з них своєю природою феодално-дворянська, проводить в школі своєрідний універсалізм, побудований виключно на словесному, вербальному матеріалі. При тому, цей універсалізм пройнятий авторитарністю; звичайно, ця ж таки авторитарність проймає й методу шкільного викладання. В цій системі відсутня аналіза, немає ніякої самодіяльності в роботі учнів, слово викладача—закон. Поруч подібним універсалізмом існує й друга система, цілком протилежна першій, що диктує замість універсалізму вузький ремісничий професіоналізм. Ця система найяскравіше оформилася в буржуазній Німеччині в теоріях Кершенштайнера, і з традиції має ще застосування в ряді шкіл Радянського Союзу.

Поруч цих двох систем уже набула права громадянства й система радянської соціалістичної освіти, яку висунула диктатура пролетаріату. Ця пролетарська система розгортається в боротьбі з універсалізмом та вузьким професіоналізмом. Ця пролетарська система ставить перед собою завдання створити таку школу, яка була б „за знаряддя цілковитого знищення розподілу суспільства на класи, за знаряддя комуністичного переродження суспільства“ (з партійної програми). Таким чином, основна цілеспрямованість школи досить чітко поставлена, її комуністичні функції яскраво визначені й вона, звичайно, ворожа і схоластичному універсалізові дворянської школи, і вузькому професіоналізові — ремісництву школи буржуазної.

Яке ж основне завдання ставить система освіти радянського Союзу перед масовою школою? Партійна програма говорить, що „школа мусить бути не тільки за провідника принципів комунізму взагалі, але й за провідника ідейного, організаційного, виховного впливу пролетаріату на напівпролетарські й непролетарські шари трудящих мас, маючи на меті виховати покоління, здатне остаточно запровадити комунізм“.

Отже, перед школою стоїть завдання не лише виховати в підлітках комуністичний світогляд, але й бути за провідника цього комуністичного світогляду, перевиховуючи маси в дусі комунізму. Це основна мета школи, її треба пам'ятати завжди, коли говориться про будівництво навчального плану й програм нашої школи. Володимир Ільїч яскраво підкреслив це завдання в своїх примітках до тез Крупської 21 року. Він казав, що треба „скласти програму за роками комунізму, історії взагалі, історії революції, історії революції 1917 р., географії, літератури і т. інш.“. Що це значить? Це значить, що Володимир Ільїч насамперед в програмі школи хотів бачити такі дисципліни, які говорили б про виховання комуністичного світогляду й не одного лише світогляду, але й комуністичного світостворення, себто комуністичного впливу на маси. Це особливо треба пам'ятати, плянуючи програми і методи навчання того чи того курсу, а зокрема такого курсу, яким є курс літератури й мови. В другому місці

Володимир Ільїч писав, що „завдання шкіл II ступеня (12—17 років) дати цілком свідомого своєї справи, цілком здатного стати за майстра і замінити практично підготованого до цього:

столяра,
тесляра,
слюсаря тощо,

але на тих умовах, щоб цей „ремісник“ мав широку загальну освіту (знав мінімум основ ось таких і таких наук — зазначити точно яких саме);

був комуністом (зазначити точно, що він повинен знати);

мав політехнічний світогляд і початкові основи політехнічної освіти...”

В цій примітці треба підкреслити, що Володимир Ільїч особливо відзначав такі функції школи — виховати комуніста, прищепити підліткові комуністичний світогляд і, звичайно, не підліткові тільки, а й навколишній людині.

Політехнізм

Поруч з комуністичним вихованням програма партії і Ленін в своїх примітках до тез Крупської підкреслюють, що школа повинна бути політехнічною. Кілька рядків вище ми зазначали, що Ленін обстоював, що підліток повинен мати „політехнічний світогляд і початкові основи політехнічної освіти“. Що це значить мати політехнічний світогляд і основи політехнічної освіти? Це значить, як про це говорить ухвала партійної конференції в справах освіти, що відбулася в квітні 1930 р., що „школа повинна дати молодому поколінню розуміння єдиного господарського плану, зв'язку й взаємозалежності між різними галузями господарства, загально-трудова культура, що озброює учнів умінням застосовувати технічні й агрономічні знання в найрізноманітніших випадках практики“ (з постанови Наркомосу РСФРР, ЦК ВЛКСМ, Цекосу від 19 квітня 1930 р.). Постанова партійної конференції в справах освіти лише поглиблює й поширює зазначену тут настанову. Вона говорить, що під політехнічною освітою треба розуміти не лише обізнаність з єдиним господарським процесом, але й участь у цьому господарському процесі. Ця участь може бути здійснювана застосуванням технічних та агрономічних знань учнів у різних практичних галузях виробничої пропаганди школи, і ця пропаганда повинна бути не лише словесною, але й перетворюватися в життя в дійсності.

Поруч з виробничою пропагандою повинна мати місце й пропаганда суспільних знань, повинні мати місце й навички цієї масової суспільної праці, які так потрібні в теперішній час на фронті боротьби з безкультурністю, що негативно відбивається на соціалістичному будівництві й гальмує великий процес соціалістичного будування. Таким чином, ми бачимо, що поруч комуністичного виховання, мусить мати місце й політехнічне вихо-

вання. Політехнізм, як і комунізм, це основа шкільної політики, і все життя школи, всі шкільні дисципліни, всі методи викладання повинні бути підпорядковані цим двом основним принципам комуністичної педагогіки. Цим принципам підлягає й методологічна настанова предмету, що повинна дивитися на світ не лише, щоб його з'ясувати, але й щоб його перебудувати в напрямі соціалістичної реконструкції для майбутнього комуністичного суспільства. Така політична настанова, яку висувають перебіг історичного процесу, програма партії та радянська громадськість, вимагає ґрунтовно розірвати з академізмом, вимагає революціонізувати саму структуру дисципліни, а разом з тим революціонізувати програму навчання й методи його проведення. Під цими двома оглядами треба розглядати й методику та методологію окремих шкільних дисциплін, а зокрема методологію й методику літератури й мови.

Соціальні функції методології й методики предмету

Соціальна природа методології й методики предмету

Від принципів системи народньої освіти перейдемо до методології й методики окремих шкільних предметів. Та насамперед нам треба точніше встановити те поняття, яке ми вкладаємо в щойно названі терміни. Під методологією ми розуміємо такий науковий світогляд, що немов би стрижнем пронизує усю програмову структуру окремих шкільних предметів. Під методикою ми розуміємо технічні способи передавати учням знання й навички з даного предмету. Отже, методологія — це внутрішній процес структури того чи іншого курсу, а методика — це процес чисто зовнішній, що говорить про способи викладання. Цілком природньо, що кожний викладач мусить добре орієнтуватися не лише в методиці свого предмету, але й в методології цього предмету. Звичайно, методологію й методику утворюють не окремі особи, а суспільні формації — класи. Кожна класа творить методологію предмету на свій зразок і подобу, вона зумовлює цю методологію всією системою свого світогляду. Ця ж таки система зумовлює й методику предмету. Так, наприклад, за часів феодално-дворянської доби світогляд панівної класи ґрунтувався на авторитарності думання, на своєрідній догматиці, позбавленій критичного ставлення до неї, і природньо, ось ці саме догматичні авторитарні засновки системи думання і, насамперед філософії, зазначеної суспільної формації безпосередньо визначили собою і програмову структуру різних шкільних предметів. І не одну лише структуру, але й способи передавати учням потрібні знання. За часів доби розквіту буржуазії класа — домінанта, звичайно, мала цілком відмінну